

rozdílu mezi imaginací, jež slouží snad vyšší, nadhistorické pravdě, a střízlivostí podání, jíž zasluhují fakta historická.

I moji přátelé budou namítat, že romány mohou obsahovat mnoho dobrého a krásného. Ano. Ale jen romány dobré a krásné! Román, který *ukřivdil* byt' jen jednomu nebožtíkovi, je dílo prokleté. Román, který *zvelebil* na úkor pravdy třeba jen jednu vynikající postavu, nutně uvrhl špatnější světlo na ty, kteří stáli kolem ní nebo docela s ní byli v zápase. Román, který z „opatrnosti použil“ notorických klepů starých nepřátel, aby zostudil nezhojitelné bratry, kéž raději nevyšel! Uchvacující a věčné partie nejsou s to zachránit román nespravedlivý, protože umění a *část spravedlnosti* nemůže nahradit spravedlnost *celou*.

JOSEF PEKAŘ

O PERIODIZACI ČESKÝCH DĚJIN

Před čtvrtstoletím stál na tomto místě, ujímaje se obřadně hodnosti rektorské, prof. Jar. Goll. Jsem prvý z žáků jeho, jemuž příznivé okolnosti dopřály dosíci tohoto čestného úřadu. Mám za to, že je příkazem chvíle, aby vzpomínka na učitele a vychovatele stanula v čele rektorské přednášky jeho nástupce. Nejde mi o to, abych vyložil znovu, co již bylo pověděno nejednou o zásluhách Gollových o pokroky české práce dějezpytné – chci položit důraz jen na to, co s tématem mého výkladu souvisí. V tom směru spatřuji hlavní zásluhu Gollovu v tom, že on byl první, jenž ve svých univerzitních přednáškách upozorňoval na mnohonásobné souvislosti mezi vývojem institucí západoevropských a našich, na duchovní pouta a závislosti našich řádů a cílů na příkladech a popudech ciziny. A druhou zásluhu nalézám v tom, že veliká šíře Gollova zájmu o duchovní život doby současné, ať šlo o politiku, vědu, krásnou literaturu nebo o hudbu a umění výtvarné, přenášela se i na kulturní dílo minulosti – třeba by neukládala plody postřehu svého v učená díla odbornického typu, nýbrž šířila je, a to snad účinněji, letnými výklady v rozhovoru, přednášce nebo v hojných referátech, zprávách i článcích časopisů. Jak pozoruhodnou všestranností tento Gollův osvětňný zájem vynikal, o tom poučí např. krátké upozornění na to, že dovedl nejen hluboko vniknout do nesnadných problémů teologických v poměru valdenství, táborství a nauky Chelčického, ale i psát kritiku o Masarykově sociální otázce, že dovedl se vžít v duševní svět sv. Františka z Assisi i zajímat se o to, co nám může povědět lingvistika o vzájemné výchově národa národem, že dovedl psát o knize o raném kapitalismu benátském i uvažovat za světové války polemicky o převaze Uher v ústavě bývalého mocnářství našeho. Ta rozsáhlost zájmu, vědění a porozumění vyvarovala jej nebezpečí upadnout v řemeslné cechovní odbornictví a uschopňovala soud jeho, aby užil měřítek vyšší hodnoty a platnosti – ona náležela také k oporám toho, co zveme realismem jeho stanoviska.

Jaký význam mělo toto na tak širokém rozhledu spočívající uvažování o souvislostech minulosti, uvědomíme si dokonaleji, víme-li, že to byl Goll, jenž položil základy k novému pojmání postavení našeho mezi národy v dějinném vývoji Evropy. Dotkl jsem se již toho, že Goll ukazoval znovu a znovu na sílu, povahu a prospěšnost vlivů západoevropských, němec-

kých, italských, francouzských, anglických na Čechy – to znamenalo pravou revoluci proti Palackého pojetí českých dějin, které vyšedší z rousseauovsko-herderovských představ, nasýtilo se myšlenkou o zásadním rozdílu povah národních. Netřeba již dotýkat se toho, jakého rozsahu a jaké podoby nabyly v české ideologii slavofiilské představy, s koncepcí Palackého a celé doby jeho od počátku souvisící. Nedávno vyšla pozoruhodná kniha F. V. Krejčího *Češství a evropanství*, jejímž cílem je dovést, že dějinami ani kulturou nesouvisíme se slovanským východem, nýbrž především s evropským západem, netuší nebo neprozrazuje, že základy k novému pojetí položil Goll a že je rozličně zdůvodnili jeho žáci. Jim zajisté jeví se, s výjimkou vlivů byzantských v nejstarší době, celá historie česká v podstatě dílem vlivů a souvislostí západoevropských.

Možno však v úvahách toho druhu zajít dále, možno tázat se, nemělo-li to, co zveme vlivem kulturně silnějšího sousedství, obecnější nebo hlubší povahu, než je příklad daný národu národem? Stačí položit si např. otázku, proč též český národ, který v době husitské udivil celý svět tehdejší svou vojenskou zdatností, v níž notabene nezadával městský řemeslník nebo sedlák v ničem šlechtici-rytíři, nedovedl po dvou stech letech v zápase nejnebezpečnější povahy než postavit nespolehlivá vojska námezdných žoldnérů a podlehnout naprosto po dvouleté kampani? Proč – možno zajisté hromadit takové otázky – proč například Česká země v 13. a 14. století překvapuje svými pokusy mocenského rozpětí, jež zabírají časem celé kraje a pronikají až k Adrii a Baltu, a proč potom v 16. století mizí v zahraniční politice úplně ten živel pohybu, vzruchu, vzepětí a proč české země stávají se členem habsburského soustátí, asi podobně, jako v nitru jeho v téže době rostou scelování menších statků rytířských dominia panská velkého rozsahu? A není-li Hus, tázal jsem se konečně, není-li mravně-náboženské povstání doby husitské plodem a výrazem téhož duševního prostředí, v němž vznikla gotická katedrála, nespojuje-li dílo architekta a duševní život člověka té doby též idealistická tendence toužící vznést se z prachu země výše do oblak, blíž k nebi a Bohu? A není-li doba potomní, humanistickou a renesanční kulturou zmaterializovaná a zpohodlnělá, návratem k větší péči o věci pozemské, nevysvětluje-li to vše, proč prostý člověk i šlechtic doby gotické je tak nepodobný potomku svému z doby renesanční, jenž opouští a nechává pustnout pyšné hrady rytířské na skalách, z vojína stává se ekonomem a zakládá dvory, rybníky a pivovary? Není-li to, krátce řečeno, určitá duchovní dispozice doby, která vtiskuje svůj zvláštní ráz člověku, má vliv na jeho snažení a konání, též dispozice, též styl duševní, jejichž zřetelným výrazem jsou díla výtvarného umění, není-

li třeba mluvit netoliko o gotickém, renesančním nebo barokním chrámu či obrazu, ale i o gotickém, renesančním a barokním člověku nebo národu, a hlubší a niternější výklad dějin národních založit především na tomto rozdílu dob a kultur s jejich měnící se psychologíí?

Myšlenka, kterou tu namítám, byla jistě již vyslovena nejednou, ale přece nepodařilo se jí ovládnout periodizační princip dějin národních. A to kupodivu přesto, že ona podrobila si plně všechen moderní výklad dějin umění i dějin hudby – stačí upozornit na posmrtné dílo našeho předčasně zemřelého kolegy a přítele, Maxe Dvořáka. *Kunstgeschichte als Geistesgeschichte* (mezi těmi, kteří pronesli podobné soudy dříve, sluší jmenovat i Miroslava Tyrše), dílo, jehož titul, třebaš vydavateli volený, tlumočí zásadní hledisko Dvořákovo sám sebou dostatečně. Stačí dále upozornit na dějiny literární, v nichž dnes rostoucí měrou užívá se týchž periodizačních dělítek jako v dějinách umění výtvarného, takže modernímu vzdělanci jsou zcela běžné pojmy literatura renesanční, baroková, literatura klasicismu nebo romantismu. Mám za to, že má nárok na velkou pravděpodobnost závěr, že to, co dávalo duševní tvorbě určitého období tak charakteristický ráz jednotný, musilo se jevit ve všem životě jejím, tedy mít vliv i na její snahy a projevy v životě veřejném i soukromém, zasahovat nejen do oboru práva a politiky, ale i filosofie, náboženství a mravnosti, ba i do vývoje sociálního a hospodářského. Ne snad stejnou měrou všude a za všech okolností ve styku s přírodou danými odpory nebo podporami povahy politicko-geografické nebo rasové (a pravděpodobně i jiné, jichž dosud nepostihujeme), ale že je vděčnou úlohou historika jít pátravě za známkami, stopami a projevy té duše dobové v historii v nejširším slova smyslu. A to ovšem u všech národů kulturního okruhu, k němuž jsme náleželi a náležíme – až budeme mít, podobně jako mají dnes lingvisté ve svém oboru, srovnávací dějiny evropských národů, zejména se zřetelem k jejich vnitřnímu vývoji, poznáme teprv plněji, jak stejnými nebo si nanejvýš podobnými fázemi vývoje procházejí. Neboť na jednotlivé epochy jejich cesty minulostí vtisklo touž nesmazatelnou pečeť svého tajemného řádu to, co bychom mohli nazvat naddějiny, které spoluurčují smýšlení a cítění národů a dávají jim znovu a znovu jinou podobu, jinou tvář, jinou duchovní fyziognomii. A opravuji hned slova o tajemném řádu v správnější: vyššího řádu; hlásím se k těm, kteří mají za to, že úloha vědeckého dějezpytu končí se tam, kde končí se poznávací schopnost rozumu. A střídání jednotlivých duchovních oblastí, jimiž národní individuality na pouti své dějinami procházejí, můžeme studovat empiricky a i důvody proměn jejich pravidlem rozumově vyložit: přemíra jedné duchovní tendence, jako např. gotického idealismu a spiritualismu, přivodí, zdá se, nutně protivu opačné podoby v převaze

materialismu či naturalismu v renesanci, a barok je jaksi syntézou obojího. Podobnost s dialektickým pohybem myšlenky v systému Hegelově nabízí se v tomto srovnání (ale jen v tomto) sama sebou; protimluv, „der Widerspruch“, k stavu dosavadnímu (jde tu ostatek o myšlenku prastarou) zdá se i v našem pozorování být z hlavních důvodů všeho pohybu duchovního života.

Tou náhodnou zmínkou o Hegelovi (s jehož konstrukcí se teze mnou hájena jen zdaleka stýká) nechci říci, že bych svou hypotézu stavěl vědomě pod ochranu určitého filosofického systému. Neboť potřeba vniknout hlouběji v skrytý duchovní mechanismus historického vývoje projevuje se v poslední době v naší vědě stále patrněji, a to i beze všeho vlivu soudobé filosofie. Jednak je zajisté vzhledem k rozsahu vědecké práce v našem oboru, při tom stále rostoucím množství nového poznání, při úžasné specializaci, zastírající možnost bezpečnějšího pohledu na celek, plně pochopitelné, že hlásí se úsilí o zvládnutí, třídění, hodnocení rostoucí látky, o rozlišení její v epochy duchovního řádu, a tím k vybudování základů k vytvořené syntéze, jednak je to opravdu novodobá filosofie a historiosofie, zejména německá, jež vyzývá vždy důrazněji k nastoupení této cesty, cesty duchovního vniknutí a proniknutí látky. Prvý, jemuž náleží zásluha, že pokusil se v usilovné práci o takovou syntézu dějin národních, syntézu, v níž by zaujaly náležitě místo i hospodářské, sociální a kulturní složky vývoje a v níž by měnicí se duchovní habitus jednotlivých dob byl hlavním dělítkem periodizačním, byl Karel Lamprecht. Netušil, že jej v požadavku sociálněpsychické periodizace, jak to zval, předešel již Francouz August Comte. Přestože jeho charakteristika sociálněpsychických období, jež se vystřídaly v německé minulosti (rozeznával pro pravěk a středověk periody symbolismu, typismu a konvencionalismu, pro novověk od 15. stol. individualismu a pro dobu od r. 1750 subjektivismu), nenašla vskutku přesvědčené stoupence, je dílo jeho první velký pokus historika-odborníka proniknout, lze říci, k psychickým zákonům vývoje dějin národních, pokusem příbuzným tezi, již hájím. V zásadě jde tu všude v podstatě o něco podobného, co potom, s jiným ovšem cílem a na prostoře dějin světových, zkonstruoval Spengler, v podstatě o totéž, o čem se pokouší Breysig a k čemu v teorii i praxi vedli Dilthey a Troeltsch, co žádají nejnověji němečtí filosofové, jako prostějovský rodák Husserl nebo etnolog Frobenius a jiní – všude koneckonců (necháme-li stranou otázky rozdílů jejich nauky, již lze nazvat morfologií dějin nebo kulturním tvaroslovím, a i myšlenková východiska jejich, v nichž nabývá převahy názor, že kultury minula a smysl jejich jsou přístupny jen intuitivnímu nazírání), všude jde o úsilí pronik-

nout k základním duchovním složkám jednotlivých období minula, poznat jejich dynamiku, postihnout vývojové podmínky jejich změn, nástupu i ústupu, rozdílů jejich stylu, svérázu, mentality, a pokusit se v pokud možná jednotné fyziognomii zachytit zdánlivě tak rozmanitou tvář jejich. Mám skromně za to, že cesta k cíli vytčenému vede jistěji, tj. bez rezignace na poznávací metody empirické, předpokladem, že o duchovní strukturu jednotlivých období poučí nás přímo a názorně povaha jejich, jak se jeví v jejich tvorbě umělecké a literární, že tou cestou lze dospět nejen k bezpečné typologii období minula, ale často vyložit i sám věcný obsah jejich dějstva.

A poznání, že každá doba má své oči, jimiž se dívá na svět, své, od předchozí periody často odchylné hodnocení minulosti, odchylné ideály a cíle pro budoucnost, zmírní přirozeně nebezpečí, jemuž podléhá historie ve výkladu minulosti. Myslím to tak, že prokáže, nejen jak omezená je autonomie dějin národních vlivy nadnárodními, souvisícími s proměnami duchovní situace v evropském kulturním okruhu, jehož jsme součástí, ale i že si uvědomí plněji mnohonásobnou odvislost od doby a tradice, v níž žije (svou „časnost v čase“, jak to zve Heidegger), a tím snáze i rozdílů mezi přítomností a minulostí, i pravděpodobnost, že k jinému hodnocení dospěje, jiných měřítek pravdy užije budoucnost. Tu všude, opakují, můžeme zůstat ve studiu svém na půdě poznání rozumového, nepřekračující meze toho, co je nepoznatelné. Pro duševní náladu naší doby je ovšem příznačné, že přibývá prací, které chtějí tuto hranici překročit, dovědět se, jakým zákonem, jakým rozumem řídí se dějiny lidstva vůbec, postihnout tajemný smysl, metafyziku všeho. Mám za to, že tu jen věřící křesťan najde odpověď bezpečnou.

Byly to dvě duchovní epochy, jež dílem svým zasáhly nejpronikavěji do našich dějin a vlastně rozhodly o našem osudu v minulém půltisíciletí: doba gotická v 13.–15. stol. a doba romantismu v 19. stol. – jen o nich mohu zde zmínit se podrobněji. Vytkněme hned, že je navýsost pozoruhodné, že to jsou doby duchově příbuzné, obě typu idealistického, obě, v nichž cit a touha, vzrůst k duchovému cíli, vůbec úsilí po větší svobodě, po větším rozpětí křidel prolamují pouta a meze, vytčené předchozími dobami klasicistické vázanosti. Právě-li prof. Matějček ve své charakteristice dobového stylu: „Nový duch gotický chtěl otevřít vnitřní prostor, vyhnat jej do výše, propustit maximum světla, chtěl pohyb tvarů a nutil hmotu k hybné výkonnosti nikdy nebývalé,“ máme tu úplnou fyziognomiku doby i v jejím životě společenském, hospodářském, ústavním i obecně kulturním. To zázračné probuzení hmoty, oduševnění matérie k hybné výkonnosti nikdy nebývalé, vzepětí katedrály v ohromném rozpětí do oblačné výše, ta fantastická členitost a tvárnost díla, a přece jen organická a logická do po-

slední součástky – to není jen obraz náboženského a filosofického vzestupu doby k transcendentnu, jak jeví se tak mocně v jejím životě duchovním, to je také obdoba jejího rozvoje k bohatšímu a svobodnějšímu životu ve všech směrech životního úsilí. Žádná epocha středověká nezměnila tak pronikavě stav společnosti a nepřinesla tolik nové svobody jako doba gotická – ať již vzpomeneme fakta tak ohromné hospodářské a sociální důležitosti, jako byl vznik stavu městského, nebo vzestupu stavu selského z někdejšího otroctví k zabezpečené existenci hospodářské i právní, povznesení šlechty novými právy ústavními i kulturou rytířskou a zároveň patrného demokratického sklonu doby k účasti v životě kulturním, probouzejícího svět laický všech tříd, v tom i ženy, konečně i jejího rozkvětu hospodářského, souvisícího s novými svobodami měst a jimi probuzenou podnikavostí, rozkvětu, jenž je paralelou současného rozvoje činnosti vědecké a literární. Že celé hnutí husitské, že sen jeho nejzanícenějších stoupců – připravit půdu pro příchod Kristův a založení království božího na zemi – náleží do téže velké souvislosti, vysvětluje se z téže gotické snahy po povýšení člověka k důstojnosti člověka božího, je očividné. Vzhůru do oblak, vysoko nad kraj, k nebi blíž – z té touhy zpovídá se nejen věž gotického kostela, nejen rytířský hrad na příkré skále nebo na vysoké hoře zbudovaný, ale i selské pouti jihočeské k náboženským shromážděním na horách v počátcích husitství – „Na horách“, pravili, „dá se nám Bůh poznati“.

Hluboký vliv doby gotické jeví se i v tom, že ona ustavila ústavní a právně-společenské poměry v národě tak pevně, že v základech svých vytrvaly až do sklonku 18. století – pravím v základech svých, ač již potomní doba renesanční a pak baroková s aristokratickým sklonem svým posunovaly čím dál tím více poměr tříd v neprospěch venkova a města. Tak ve zvlášť důležité souvislosti připoutává gotika ve vyšší jednotku periodizační k sobě i období renesance a baroka. A poněvadž i gotické husitství v důsledcích svých stalo se hlavním regulátorem osudů našich v dalších třech stoletích, poněvadž s ním souvisí přímo i nepřímě Bílá hora a její důsledky, jeví se spojení všech těch tří období časových a duchovních, tj. gotiky, renesance a baroka ve vyšší úsek periodizační cele oprávněné. Nazval bych tu dobu pěti století, sahající na naši půdě od počátku 13. století do druhé poloviny 18. století, českým středověkem.

Český středověk končí se tam, kde končí se středověk všech národů naší kulturnědějinné oblasti – u významu toho periodizačního přelomu, nejpronikavějšího v našich dějinách, toho, co Kant nazval koncem lidské nedospělosti a jiní sekularizací světového názoru, netřeba se zastavovat; je dobře znám každému vzdělanci. Po periodě klasicistického osvícenství, jež se představila nové době zejména slohem empirickým s jeho přímočarou slavnostní

přísností, nastává poměrně brzo – zdá se, jako by tep doby bil již rychleji než ve stoletích minulých – reakce romantismu. Dotkl jsem se již toho, jak tu ujal se panství nad novověkou Evropou duch příbuzný gotice, tak příbuzný, že nezdědka živil se přímo v lásce a obdivu vzorem jejím –, ujal se panství, pravda, s nestejnou intenzitou v jednotlivých národních oblastech a s nestejnou délkou moci. Ale pro vývoj našeho národního osudu byl neméně významný než gotika. Co obě duchovní tendence spojuje, to je duch tvůrčího osvobozovacího optimismu, síla snivé touhy vzpínající se k ideálním hodnotám etické povahy, demokratický sklon a ideál slávy a svobody národní. Ten postihneme bezpečně i v české gotice; v romantismu novodobém, když sílu svou ztratila dřív všeovládající starost náboženská, stojí v popředí, ovládá všechno, vědu, poezii, hudbu, život společenský i myšlenku politickou. Je dobře známo, jakou tu roli hrály *Rukopisy zelenohorský a královédvorský*, typické plody romantické nálady i myšlenky, jak ohromného významu nabylo tu dílo historismu, zejména životní prací Palackého, historismu usilujícího obrazem velké minulosti vyzbrojit k nové naději přítomnost, jak důležitou složkou duchové náplně i obrozovací snahy romantiky byl její kult krás rodné krajiny i kult prostého lidu venkovského, v jehož písni, lidové moudrosti a tradici nalézali naši romantikové dědice a svědka ideální prvotní kultury staroslovanské. Tam, do toho pozemského ráje, rolnicky zdravého, ctnostem pokoje, práva a rovnosti žijícího pravěku slovanského nesla se blouznivá touha prvých romantiků, podobně jako před čtyřmi sty léty do příštího Kristova království na zemi. Citové vzrušení a vlastenecké zanícení romantismu živilo náš život národní i desítiletí potom, co vyhlásil žár prvního vzplanutí; romantismus mluví k nám stále v hudbě Smetanově i Dvořákově, v umění výtvarném ještě v generaci, jež budovala Národní divadlo, on je z neposledních inspirací veřejného života našeho od druhé poloviny 19. století, a duch toho úsilí to také byl, jemuž děkujeme především, že jsme se dopracovali znovu kupodivu brzo plnosti národního života.

Nechci prodlévat u známých věcí, jak romantismus, zůstáváje hlavní obrodnou snahou svou základem národního citění po celé století, podléhal nebo přizpůsoboval se myšlenkám, jež vyrostly již z protivy k němu, jak např. u Sv. Čecha, zvlášť výmluvného barda svého, vyzrál eticky a naplnil se i dobovými tužbami sociálními, nebo jak konečně ocitl se v otevřeném zápase se svou hlavní antitezí, s realismem, tj. racionalismem, a s jeho novou koncepcí potřeb národního života, ev. cest k jejich zajištění. Jsem-li sám z těch, kteří v mládí, nasytivše se cele duchem romantismu v původní takřka jeho podobě, stáli brzo, zejména pokud šlo o boj proti iluzi a mýtu, jimiž naplněno bylo tolik romantické pojetí naší minulosti, v táboře realistickém, náležím zároveň k těm, kteří nezapomínají, jak ohromnou vzpru-

hu dalo našemu úspěšnému vzrůstu v posledním století vlastenecké zánění romantismu, kteří jsou si vědomi, že jemu především děkujeme za své konečné a plné vítězství. K těm souvislostem naší doby s dílem romantismu stačí dokladem uvést jedině svědectví: kdykoli skláníme hlavu v pohnutí při zvuku naší hymny národní, stačí, abychom si uvědomili, že v těch prostých větách jejího obsahu slavicích idylicko-elegickým tónem krásu rodné krajiny a zdatnost jejího lidu, i v té zasněné melodii bije nám vstříc kus samého srdce ryzího romantismu.

Nejednou položil jsem si otázku, proč to byly právě duchovní vlny idealistického posvěcení, gotika a romantismus, jež tak mocně, nepoměrně mocněji než všechna jiná období a poměrně mnohem pronikavěji a hlouběji než u jiných národů, u nichž gotika a romantismus byly také víceméně významnými činiteli dějinnými, zasáhly do osudu našeho národa. Mínení, že to snad souvisí s citovějším nebo etičtějším založením naší slovanské rasy nebo větší duševní pohyblivostí mladého národa, předchází již vyhraněnou silnou kulturou neprošedšího, a tudíž způsobilejšího poddat se cele nové výzvě životní, nahradil bych výkladem, jenž se mi jeví přesvědčivější. Soudím, že naše společnost národní chopila se tak horoucně nových podnětů a možností, jež přinášely oba kulturní proudy, o nichž mluvíme, především proto, že jejich výzvu, jejich víru, jejich ducha potřebovala, potřebovala k svému životu, vzrůstu, k obraně i útoku, potřebovala k vítězství. Francouz, Ital, Angličan, Němec neměl důvody, aby se vlivům romantismu oddal celou duší a lpěl na nich po tak dlouhou dobu, neboť měl vše nebo skoro vše to, oč se u nás, kde romantismus stal se hlavní zbraní bitevní v zápase o určitý ideál, usilovalo a bojovalo. Naproti tomu u malého národa katalánského, v zemi prastaré kultury a uprostřed rasy románské, můžeme pozorovat, že v dějinách jeho v 19. století hraje romantismus úlohu zcela podobnou významem i rozsahem jako u nás – jistě jen proto, že šlo o národ, jenž chtěl také dobýt ztracené velké pozice dějinné, vzkřísit k novému životu upadlý jazyk národní a dobojovat se čestného místa v Evropě. Závěr tuším nemůže znít jinak, než že to byla politická a kulturní malost a chudoba naše v 18. století, jež dala takovou sílu obrodnému snažení, romantismem živěnému, v 19. století. A podobně tomu bylo v české době gotické. Že tu starost o národní bytí stala se činitelem neméně významným, toho svědkem zcela dostatečným je Dalimil, ten Dalimil, jenž byl nazván polnicí válek husitských. Vracím se k tomu, co jsem vyložil již ve svém *Smyslu českých dějin* – starost národní, péče o zachování, obranu a rozvinutí vlastní individuality národní, je hlavním klíčem k pochopení českých dějin, chcete-li smyslem jejich, objektivně postižitelným smyslem jejich.

Je-li třeba, abych po tomto výkladu hájícím tezi, že periodizaci dějin národních radno založit především na duchovních epochách vývoje obecně evropského, jimiž mnohonásob byly ovlivňovány a určovány, podal i schéma takového žádoucího rozdělení, učiním to zcela krátce. Rozeznáváme v našich dějinách 1) starověk čili dobu románskou, sahající až do let kolem r. 1200, 2) středověk, jež jsem již časově vymezil až do druhé poloviny 18. století, a 3) novověk. O dvou jeho obdobích, osvícenství a romantismu, jsme promluvili – na otázku, kdy ustupuje romantismus a na scénu vstupuje nová epocha, naše doba, lze tuším odpovědět správně, že tu hraničními mezníky jsou data smrti Palackého, vstupu Čechů do Říšské rady, boj rukopisný, vznik politických stran založených většinou na základě stavovskými třídním a rostoucí soustředění pozornosti k podnikání hospodářskému u nás, pravda zpočátku ještě namnoze podmíněnému péčí národní. V době tak znenáhla ustavené žijeme dosud.

Historik, dávající za pravdu mému stanovisku, nebude se moci zřící zcela periodizace podle konkrétních dat zvlášť důležitých změn politických – spojit obojí účelně vjedno, tj. ukázat, jak velké okamžiky dějinných převratů jsou podmíněny a připraveny duchovním vývojem předchozím, bude neposlední úlohou jeho expozičního umění.

Najít vhodný klasifikační název pro období, jež prožíváme, musíme zůstat historikům příštích generací; ti také budou moci určit stopy ducha naší doby v její činnosti umělecké, od níž jako ukazovatele dobového smyslu jsme vyšli výše – obraz bude na rozdíl od period předchozích jistě nejednotný, ale to snad právě bude příznačné. Jisto jen zdá se, že vše, co živí myšlenkové sváry, boje a snahy přítomnosti, je plodem osvícenského racionalismu nebo romantismu, obou vůdčích tendencí duchovních, jež vzbouřily se, třeba rozličným způsobem, proti středověkým stavům minula a jež rozpětím své novotářské energie stupňovaly lidskou výkonnost také po stránce hospodářské a technické do výšek netušených. Náš národ bude zvýšenou měrou potřebovat všechny vlastnosti a schopnosti, jež může dát jasně a správně posouzení situace, tj. především realismus, vystříhající se iluzí a sebeklamu. Ale bylo by jistě se škodou, kdyby se tento realismus nesytil v kořenech jednou z nejmocnějších sil romantismu. Tou silou je láska, láska k národnímu dědictví otců a povinnosti zachovat je a rozmnožit budoucím. To žádoucí a spásné spojení obojího, lásky k svému právu a úcty před právem druhého, vyjádřil nejplněji Palacký svým: „Svoji k svému a vždy dle pravdy!“ Nebude nikdy banální připomínat tu devízu Čechům přítomnosti i budoucnosti.

Vím, že výklad, jež uzavírám, má nejednu mezeru nebo nejasnost. Nesouvisí to jen s povinnou stručností přednášky, ale i s faktem, že tu jde o stanovisko, jež svou oprávněnost nebo míru její musí osvědčit plněji v boji názorů. Ale pokud je účelem jeho, aby přednášející při této slavnostní příležitosti ukázal, nač ve své práci vědecké klade důraz, jaké problémy jej zajímají, pokud jde o to, aby se vám duševně představil se svými přednostmi, a chcete-li, i svými nedostatky, vyhovuje tuším úkolu danému dostatečně.

JAN SLAVÍK

BÁSNICKÁ PERIODA ČESKÉHO DĚJEPISECTVÍ

Píši-li o rektorské přednášce univerzitního profesora Pekaře, není to proto, že bych se opovažoval doufat v nějakou opravu jeho petrifikované filosofie českých dějin. Nejen já, jehož Pekař za historika nepokládá, ale nikdo jiný dnes nic nedokáže proti hradbám, jimiž se vůdce Gollovy školy zabarikádoval proti nesouhlasné kritice. Prof. Pekař vlivem mnoha okolností přivykl myšlence, že ten, kdo s ním nesouhlasí, je veden mimovědeckými příčinami k vystoupení. Je ochoten připustit, že kritik vystupuje z pohnutí nejruznějších, jen ne proto, že něco ví, že něco studoval, že cítí odpovědnost za to, co úrovní naší historické vědy řekne ten nejkompetentnější soudce - *budoucnost*. Podléhání cizímu vlivu, osobní kyselost, chorobná opovážlivost, nepřičetnost, to jsou prameny, v nichž prof. Pekař hledá pohnutky k nesouhlasu s jeho učením. Velkou vinu na tom ovšem mají naše vědecké poměry, naše vědecká nestatečnost nebo aspoň pohodlnost. Vím, že řada našich dějepisců (někteří mi to řekli osobně, o některých vím to od dobrých svědků) má námitky proti jeho knize *Žižka a jeho doba*, ale dosud se zevrubnější kritikou nevystoupil nikdo. Někteří se vymlouvají, že dosud dílo nevyšlo celé (scházejí totiž poznámky k poslednímu dílu a rejstřík)! Nic nedbají toho, že mnozí středoškolští historikové žákům vykládají, že už není pravda, že doba husitská byla nejslavnější epochou českých dějin, ale že to byla doba, jež národ poškodila. To prý „nejnověji“ dokázal profesor Pekař. Tak to dnes vypadá na mnohých našich středních školách.

To je příčina, proč se vracím k Pekařově filosofii českých dějin, kterou přednesl při rektorské instalaci, neboť o jinou věc v tomto projevu nejde. Je tu pouze změněn titul. Pekař svému proslvu dal název *O periodizaci českých dějin*¹, ve skutečnosti to pokus o periodizaci českých dějin není. Pekař nejen neuvádí starší periodizační návrhy a nekritizuje je, ale ani sám novou periodizaci nenavrhuje. Základním požadavkem každé periodizace je důkaz, že dělítko (fundamentum divisionis) hodí se na dělebný celek (totum divisionis), jak se říká v logice. O to se profesor Pekař nepokusil. Obmezil se jen na výklad dvou epoch - doby gotické (13.-15. století) a doby romantické (19. století). Již z toho je patrné, že tu jde v podstatě o to též, co Pekař vyložil v knížce *Smysl českých dějin*. Je-li tu co nového, je to otevřené přiznání, že jeho dělítko periodizační je příbuzné s dělítkem ně-